

ION IANOȘI

Supralicitarea proprietății

polemice

Maximizarea ori chiar supralicitarea proprietății este acum, la noi, o reacție la trecutul apropiat, care, încălcând-o, a minimalizat-o, evident doar în vorbe, deoarece în fapte o cultiva în două feluri: ca proprietate colectivă (pasămite a „întregului popor”) și ca felie însușită din aceasta potrivit rangului ocupat între privilegiții vremii. Sus-pușii își adjudecaseră bogății, până la unele enorme, justificate exclusiv politic, prin roluri sociale trecătoare. Supușii fuseseră condamnați la sărăcie, sau la un salariu variind ca mărime de la 1 la maximum 6, cu o locuință mai mult sau mai puțin modestă, eventual și cu un automobil de duzină. Egalitarismul cuprindea majoritatea „de jos”, un strat subțire „de sus” cumula avantaje multiple. Între extreme încercau să se strecoare păturile „medii”, ca situație socială și ca stare materială.

Moștenirea economică o radicalizează însă ideologii de azi. Pentru a aureola proprietatea în fel și chip, ei blamează pe oricine a contestat-o sau ar fi contestat-o. În vizorul lor nimeresc toți presupușii „egalitariști”, fie ei reali sau inventați. Ar fi vorba de socialiști și comuniști, fără excepție, chiar dacă unii dintre aceștia au diferențiat tipurile de proprietate contestate ori promovate, chiar dacă au fost revoluționari sau reformiști, maximaliști sau melioriști. Ținta principală este, bineînțeles, Marx. Mai nimeni nu vrea să pună la socoteală pe cei care, radicali dar și moderați, deloc agreați de Marx, au negat proprietatea într-o manieră cu mult mai vehementă sau au preconizat organizări utopice mai accentuat „comunizante”, și în privința proprietății, și în alte planuri.

Am citit recent aserțiunea potrivit căreia „proprietatea era considerată (conform gândirii vulgare a lui Marx) un furt”. Adresantul real nu este Marx, ci Pierre-Joseph Proudhon. Acesta din urmă e autorul lucrării *Ce este proprietatea?* (1840). În cuprinsul ei găsim „Cele zece argumente ale imposibilității proprietății într-un sistem social bazat pe dreptate, rațiune și egalitate”. Un capitol al acestei cărți poartă titlul *Proprietatea este imposibilă*, pe parcurs fiind citate enunțurile: „fiecăruia după capitalul, munca și talentul său” (Charles Fourier), și „fiecăruia după capacitatea sa, fiecărei capacități după munca sa” (Claude-Henri de Saint-Simon). Există și formula „de la fiecare după capacitate, fiecăruia după nevoi” (Louis Blanc). Oricum, toți cei menționați fac parte dintre reformiștii mișcării de emancipare a vremii. Marx a polemizat, în *Mizeria filosofiei*, cu o altă carte a lui Proudhon, *Filosofia mizeriei* (1847). Totodată, s-a distanțat de radicalii timpului, François-Noël Babeuf (supranumit Gracchus), Philippe Buonarrotti, Louis-Auguste Blanqui; după cum a caricaturizat și romanul utopic al lui Étienne Cabet, *Călătorie în Icaria*, Cabet fiind și primul care a folosit termenul de „comunism” în sensul modern pe care i-l atribuim (de prin 1837), și autorul cărții *Comment je suis communiste* (1840). Toate acestea le-am detaliat cu alte prilejuri, dar în fața opacității ignorante autohtone mă văd obligat la repetiții.

Au urmat și cazuri notorii de renunțare, în folos obștesc, la proprietatea personală, marea avuție proprie fiind văzută ca o frustrare a păturilor sărace, mai ales țărănești. Reamintesc două personalități, celebre în epoca lor, deși de anvergură sensibil diferită.

E vorba, în primul rând, de Lev Tolstoi, din ce în ce mai apăsător de prăpastia dintre averea familiei sale și sărăcia observată în Iasnaia Poliana și în satele dimprejur, ca și în fabricile de la periferia Moscovei. De la nemulțumirea sufletească permanent chinătoare, el a trecut la măsuri practice succesive: în 1891 a făcut publică decizia de a renunța la drepturile de autor pentru toate lucrările scrise după 1881 (celebrul an de „ruptură” din viața și opera lui) și pentru cele pe care urma să le scrie; pentru ca, în testamente succesive, de la cel schițat în jurnalul din 1895, până la șirul lor din ultimii doi ani de viață, 1909 și 1910, să se decida tot mai radical de orice proprietate personală și să renunțe la toate drepturile de autor, inclusiv pentru scrierile sale timpurii. Acerbele conflicte cu soția și fiii săi (nu și fiicele sale) pe tema proprietății au dus la cunoscutul deznodământ dramatic: fuga din Iasnaia Poliana. Și toate acestea - merită subliniat - au provenit dintr-o viziune ascetică asupra vieții, explicit opusă marxismului și socialismului laic, pe teme religioase, subliniat creștine, chiar dacă necanonice și suspectate de erezie. (Am putea cel mult vorbi despre un soi de „socialism creștin”, de tip comunitar.)

Celălalt gest, uitat astăzi, i se datorează tot unui conte, unul infinit mai înstărit decât contele rus, moșierul cel mai bogat din Ungaria, Károlyi Mihály, care la sfârșitul Primului Război Mondial și al Monarhiei Austro-Ungare, și-a donat întreaga avere exorbitantă țăranilor din județele pe care le posedă; după care a fost

ales președinte al primei republici maghiare, dar curând, după proclamarea Republicii Sovietelor, a emigrat în Marea Britanie. Károlyi a fost un pacifist, un democrat burghez, cu vederi indiscutabil de stânga, nicidecum însă comuniste.

Ajung la contingentul recent dimprejurul nostru. Din 1990 „s-a dat drumul” la înavuțire, cu sau fără respectul legilor, oricum imperfecte. S-au destrămat toate formele proprietății (aparent) colective, a fost dezavuat orice real sau presupus colectivism, întru avantajul individualismului, dedus din inalienabilele drepturi individuale, centrate anume pe proprietate. Pe de o parte, a început restituirea proprietăților confiscate, în modalități nesigure și contradictorii. Pe de altă parte, au fost înjghebate noi proprietăți, în multiple feluri, mai ales de către persoane aflate în poziții favorabile tranzacțiilor avantajoase. Una peste alta, e greu de stabilit măsura actelor cinstite și a celor oneroase de „auto-împroprietărire”, situate nu o dată în zone „curat murdare”. De altfel, a și fost vehiculată formula privitoare la „primul milion” asupra provenienței căruia, în anii de tranziție, sunt dispuse să închidă ochii atât autoritățile țării respective, cât și forurile influente din lume. Dacă în principiu aproape nimeni nu va mai admite echivalarea proprietății cu furtul, în practică suprapunerii de acest fel au fost constatate în toate statele foste „socialiste”, repornite către un nou capitalism. Aceștia i-au fost agățate multe specificări cam ignobile: „sălbatic”, „de cumetrie”, „sud-american”, „colonial” ș.a. Dacă la capătul celor aproape două decenii parcurse pe calea reinstaurării proprietății mari și medii, ea este lăudată aproape în unanimitate, persoanele intrate sau aflate în posesia averilor respective trezesc, în schimb, reacții opuse, de la stimă la suspiciune și invidie. Cititorii topurilor anuale ale miliardarilor autohtoni se minunează de succesul acestora, dar, nemărturisit, îi mai și pun deseori la îndoială legitimitatea. Neîncrederea poate izvorî, îndoit, din fixațiile trecutului și din malversațiile prezentului.

De fapt, averile acumulate provin numai parțial din munca producătoare de valori noi, în rest fiind rodul speculațiilor cu terenuri, case și alte bunuri preexistente. Mulți s-au căpătuit prin acte de vânzare-cumpărare, prin redistribuirea fondurilor, sporind parcimonios avuția națională. Tot astfel, cumpărarea mărfurilor interne și de import a depășit nu o dată producția și productivitatea, ca să nu mai invoc leafa respectivilor și nevoia de a recurge, pentru acoperirea diferenței, la împrumuturi bancare cu dobânzi mari. Și acest „chef” al sporirii bunurilor personale e de înțeles, în contrast cu penuria lor de odinioară, dar nu secătuieste mai puțin vistieria individuală și chiar pe cea generală.

Un semn pentru orientarea unei cătimi semnificative din populație spre câștiguri facile îmi pare (cer scuze pentru exemplul impopular) frenezia jocurilor de noroc, de la ruletă până la loterie. Fiecare dintre milioanele de persoane care cumpără săptămânal lozuri speră să dea lovitură cea mare, în condiții de probabilitate minimă, respectiv de „sponsorizare” masivă a cuiua norocos din pură întâmplare. Obiecțiile sunt la îndemână: jocurile de noroc sunt practicate în toată lumea; setea de câștig e inerent omului; el mai este și un animal prin excelență ludic, atras de multe alte jocuri, de cărți, șah, table, rebusuri, pasiențe ș.a. Argumentele sunt corecte, numai că publicitatea uriașă făcută, peste tot, anume jocurilor de noroc, aduce uriașe câștiguri mai ales organizatorilor, eventual și statului, inclusiv prin procentul reținut atât din lozurile majoritar pierzătoare, cât mai ales din cele, puține, câștigătoare. Latura îndoielnică

a chestiunii privește însă manipularea unui instinct, „primar” în regnul uman, respectiv erodarea controlului de sine, cu moralitate cu tot. În fond, de ce ar fi moral ca, dintre milioane de oameni, un singur ins să ajungă brusc milionar în valută - pe spezele celorlalți?! O asemenea șansă, perturbând luciditatea, îndepărtează și mai mult ideea că tocmai munca ar trebui să constituie principala sursă a bunăstării.

Înțeleg, desigur, scepticismul față de reușita acestei căi „normale” de urmat, în condiții de sărăcie acută, din care rari sunt cei care se pot salva. Pricep și fascinația „mitologiei” kitsch, de tip hollywoodian, cu privire la „visul american” de a accede rapid printre miliardari. Mass-media întreține și întetește continuu acest mit, cu origini în secolul XIX, tot mai vehiculat în cel următor, în termenii unui „capitalism sălbatic”, în care bogăția extremă și-o poate adjuca cel întreprinzător (și norocos), toți ceilalți fiind puși în situația de a se resemna cu neșansa lor. Vorba unuia dintre acești magnați americani, reproducută pe ecranele televiziunii cu prilejul concedierii nenorocșilor competitori pentru un job de conducere: „It's nothing personal. It's business”. Nu: e ferocitate!

Din motive istorice, de competitivitate sporită, capitalismul a izbândit și s-a instalat statornic în lume. Utopia alternativei socialiste s-a năruit. Tiers-mondismul a sucombat și el. Modificările din cadrul globalizării și față de ea, în secolul abia început, se află în ceață. Proprietatea își continuă marșul triumfal, în forme care nu sunt neapărat strict personale, ci aduc în avanscenă corporații uriașe, multinaționale, deși având acționari individuali, cu participării diferite. Bogății ajung tot mai bogăți, săracii - tot mai săraci și mai mulți. Nu e chiar ceea ce preconizaseră marile religii și își imaginaseră întemeietorii lor.

Putem conchide, mai ales în lumina (și cețurile) secolelor din urmă, că proprietatea este funcțională, eficientă, necesară. Dar sacrală - nu este.

